

Садовий Юрій Володимирович

Інститути та їхнє політичне і соціально-економічне значення для розвитку держави

УДК 330.1:330.837+336.131
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-1.14>

Садовий Юрій Володимирович
аспірант кафедри політології
Львівського національного університету
Імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, Україна
ORCID: 0009-0001-6250-9561

Взаємозв'язок між інститутами та розвитком держави є однією із базових і навіть центральних тем у політичній науці, економічній науці та політичній економії. Розуміння впливу політичних й економічних інститутів на соціально-економічний поступ держави має важливе значення для формування ефективної державної політики та вибору оптимальних інституційних моделей розвитку. Зважаючи на це, метою статті постало дослідження ролі політичних та економічних інститутів у розвитку держави, визначення та порівняння їхньої відносної важливості чи навіть первинності, а також розгляд підходів щодо інституційного моделювання для забезпечення сталого соціально-економічного зростання й розвитку держави. Для досягнення мети у дослідженні використано неінституціональний підхід, який розглядає інститути як ключовий чинник розвитку держави. Застосовано методи теоретичного аналізу, порівняння емпіричних даних, а також елементи конституційної інженерії та політичної економії для моделювання впливу інститутів. У ході дослідження виявлено тісний взаємозв'язок між інститутами і розвитком держави, особливо в економічній сфері. Проаналізовано дискусію щодо пріоритетності економічних чи політичних інститутів. Продемонстровано, що як демократичні, так і недемократичні політичні режими можуть досягати успіхів за умови дотримання тих чи інших економічних принципів. Разом із цим, підкреслено важливість конкретних політичних інститутів, а не лише типу політичного режиму як такого. Розглянуто концепцію конституційної інженерії для моделювання оптимального інституційного дизайну і розвитку держави. Аргументовано, що хоч відкритим залишається питання пріоритетності економічних чи політичних інститутів, їхній тісний взаємозв'язок та вплив на розвиток держави є цілком очевидним. Ретельне інституційне моделювання із урахуванням історичного досвіду, порівнянь з іншими країнами й інтересів еліт і громадян є необхідним для сприяння сталому політичному й соціально-економічному поступу держави.

Ключові слова: держава, розвиток держави, політика, економіка, інститут, економічний інститут, політичний інститут, конституція.

Вступ. Розвиток держави – як політичний, так і соціально-економічний тощо – це дуже комплексна й багатоскладова категорія. Тому вона визначається доволі різними чинниками, зокрема як політичним режимом або політичною системою і загалом політичними процесами, так і соціально-економічними умовами та детермінантами тощо. Відповідно, розвиток держави може відбуватись або не відбуватись за лекалами політичної і/чи соціально-економічної модернізації, відтак приводячи до тих чи інших результатів. На цьому тлі важливо розуміти, що і теоретично, і практично існують різні варіанти взаємозв'язку політичного й соціально-економічного розвитку держави, адже в основу такого взаємозв'язку можуть бути покладені різні вияви зіставлення політики та економіки у їхньому найширшому контексті – інституційному і неінституційному. При цьому, наука і практика первинно підійшли до означення взаємозв'язку політичних і соціально-економічних чинників розвитку держави далеко не інституційно, а крізь призму з'ясування значення таких чинників, як інвестиції і заощадження, людські ресурси й інноваційний потенціал, освіта та наука, технічний прогрес і технології. На цьому тлі відносно недослідженими виявились інституційні аспекти розвитку держави, саме на яких увагу зосереджено в представленому дослідженні.

Мета та завдання. Враховуючи параметри актуалізації дослідження, про які вказано вище, статтю присвячено розкриттю інституційного виміру розвитку держави крізь призму з'ясування і порівняння значення політичних й економічних або соціально-економічних інститутів та їхнього зв'язку у плануванні розвитку держави. Значною мірою досягнення мети відбуватиметься за рахунок вирішення таких завдань, як: загальне характеризування значення інститутів у забезпеченні розвитку держави; порівняння важливості і первинності політичних й економічних інститутів у забезпеченні та підтримці розвитку держави і її модернізації.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження вибрано теорію неінституціоналізму як одну із визначальних перспектив дослідження державного розвитку. Ця перспектива поєднує теорію інститутів як у політичну, так і в економічну науку, а тому й націлена на пояснення розвитку держави (і взаємозв'язку його різних складових) на підставі розгляду не тільки чинників виробництва, зростання і добробуту, а й політичних та економічних інститутів і взаємин між ними. Загалом прихильники неінституціональної перспективи і методології виходять з постулату про те, що інститути можуть впливати на розвиток і модернізацію держави, але одна гілка неінституціоналізму наголошує на первинності економічних

інститутів, а інша – політичних інститутів. Беручи за основу загальнологічні методи та різні види порівняльного методу, в статті здійснено спробу охарактеризувати та систематизувати неінституціональну перспективу, а також порівняти її опції з приводу впливу інститутів на розвиток держави.

Результати. Загальнотеоретично відомо та емпірично підтверджено, що питання про важливість і взаємозв'язок інститутів та їхніх політичних і соціально-економічних аспектів полягає у розумінні впливу політичних систем, структур й інститутів на економічні та соціальні інститути, а також на політичний та соціально-економічний розвиток держави чи навпаки. Інакше кажучи, важливість інститутів чи радше їхнього вибору може бути простежена у категоріях їхнього впливу якщо не загалом на розвиток держави, то хоча б на добробут населення тієї чи іншої держави [29]. Інститути, як «створені людьми обмеження, які можуть регулювати людські взаємодії» [32], складаються із формальних (правових або конституційних) та неформальних (нормативних, конвенційних або звичаєвих) обмежень і їхніх реалізаційних характеристик. Тому взаємозв'язок політичного та соціально-економічного розвитку держави в контексті інститутів безумовно визначається через їхній формальний і/або фактичний/неформальний вплив на громадянські, політичні й економічні свободи, а відтак і на «добробут націй» [2]. Отже, важливість як політичних, так і економічних інститутів полягає у їхньому впровадженні чи можливості впровадження політичного й соціально-економічного розвитку держави й забезпечення різноманітності взаємозв'язку цих аспектів [9]. У цьому контексті виникає цілком логічне питання про те, які саме інститути, політичні чи економічні, є пріоритетними, ініціальними чи первинними в даному випадку, а також яка група інститутів є важливішою для забезпечення розвитку держави та її громадян.

Теоретично відомо, що вплив різних інститутів на політичні, соціальні й економічні аспекти розвитку держави значною мірою залежить від того, як вони відбиваються на процесі ухвалення політичних рішень. Інститути впливають на формулювання й реалізацію конкретної політики, яка, у свою чергу, породжує ті чи інші соціальні, економічні і політичні наслідки. Це пояснюється тим, що державні рішення є результатом взаємодії між уподобаннями різних акторів, з одного боку, й інституційним середовищем, яке визначає процес перетворення вимог і переваг у конкретну політику, із іншого боку. Важливість інститутів у цьому контексті полягає в тому, що вони можуть бути ключовими чинниками, які визначають політику держави та її розвиток, особливо коли не всі суб'єкти мають однакові інтереси або переваги [9]. Це веде до конфлікту інтересів між різними політично й економічно впливовими групами інститутів, які борються

за політичну владу і економічну вигоду. Такий конфлікт має потенційно великий вплив на ухвалення урядових рішень і розвиток держави. Саме тому важливим питанням є те, а які саме інститути є визначальними або первинними.

Деякі науковці стверджують, що вирішальними є інститути з економічним підґрунтям, включаючи ті, які гарантують права власності і виконання контрактів [32; 33]. Це пояснюється тим, що захист прав власності є ключовим у соціально-економічному прогресі країни, адже він впливає на стимули до співпраці, яка передбачає зростання спеціалізації і розділу праці в економіці, а також на різні інвестиційні стимули у розвитку фізичного та людського капіталу. У результаті прогрес в цій сфері суттєво залежить від очікувань індивідів стосовно можливості отримання прибутків від економічної діяльності. Це безпосередньо пов'язано із державним або урядовим контролем за правами власності на доходи та іншими параметрами політичного розвитку держави [9]. Тому для розвитку держави потрібна правова система, котра гарантує захист прав власності, а це залежить від політичної волі та політичних інститутів, які також впливають на розвиток держави. Ось чому власність впорядковує соціально-економічні та політичні процеси в країні, а управління правом власності та виконання контрактів може передбачати розвиток міцної держави через її економічні і політичні інститути [32, с. 59].

Очевидність цього взаємозв'язку можна пояснити також тим, що у межах держави та її розвитку існують різні загрози для інституту власності, багато із яких мають політичний характер. Політичні еліти, якщо це допускають діючі політичні інститути, можуть використовувати державну силу і примус на користь власних інтересів та на шкоду іншим членам суспільства [35], включаючи розподіл суспільних ресурсів на свою користь в обмін на економічні пільги та політичну підтримку [3, с. 393; 4]. Це веде до зростання ризику експропріації з боку уряду, яка становить загрозу стабільності прав власності та в цілому економічних інститутів. Такий сценарій засвідчує, що чим більше можливостей для політичної влади і політичних інститутів втручатися у власність (економічну), тим менші можливості для очікуваних прибутків від інвестицій і самого процесу інвестування, а тому для економічного прогресу, й навпаки [24; 27]. Іншими словами, якщо політичні еліти через недоліки політичного й інституційного розвитку негативно впливають на економіку, це неминуче впливає на результати розвитку держави [36, с. 803].

Виявлення впливу політичного розвитку на соціальний та економічний прогрес держави стає актуальним у контексті уточнення різних інституційних чинників, особливо через призму різних типів і підтипів політичних режимів, таких як демократичні, недемократичні/автократичні та гібридні.

З іншого боку, це викликає цікаві роздуми стосовно умов, за яких держава/уряд або політичні еліти мають стимули утримуватися від маніпулювання правами власності для власної користі і, таким чином, створювати політичне підґрунтя для соціально-економічного розвитку держави [9]. Пошук таких умов відбувається на тлі базового принципу, що для соціально-економічного зростання необхідно, щоб держава або уряд не тільки створили відповідні інститути та набори прав для ефективного функціонування економіки, а й зобов'язалися до їхнього дотримання [36, с. 803]. Відповідно до цього принципу, політичні інститути, які обмежують концентрацію політичної влади, сприяють соціальному й економічному розвитку держави.

Враховуючи все це, демократичні політичні режими зазвичай сприяють такому процесу, адже вони забезпечують певну стабільність і передбачуваність у політичних відносинах. Такий висновок підтверджується і тим фактом, що недемократичні політичні режими, контрольовані абсолютними монархами чи диктаторами, зазвичай мають нижчий потенціал для соціально-економічного зростання і розвитку порівняно з демократичними конституційними монархіями та республіками, в яких існує різноманітніший баланс сил між різними гілками влади [3; 9; 15; 35]. Очевидно, що інститути, які обмежують владу держави або уряду, сприяють правам власності та створюють сприятливе правове й політичне середовище для інвестицій та економічного розвитку [9]. Цінним поясненням цьому є припущення, що інституційний розвиток спрямований на зменшення повноважень різних центрів влади, а тому він автоматично підвищує надійність державних рішень та загалом сприяє розвитку держави [36].

Однак існують інші інституційні моделі, які можуть привести до схожих результатів у визначенні прав власності та матеріального добробуту націй. Це означає, що не тільки демократичні політичні інститути можуть регулювати економічні відносини так, щоби забезпечити розвиток держави й економічне зростання. Наприклад, Індія й особливо Китай виявились прикладом того, як авторитарні політичні режими можуть досягнути значних темпів економічного зростання на протязі тривалого періоду [47]. Важливо підкреслити і те, що економічний розвиток може відбуватися і за умов авторитарних інститутів та централізованого планування. Для прикладу, деякі країни демонструють, що ці параметри не завжди пригнічують економічний розвиток, а навіть можуть сприяти йому, підвищуючи рівень матеріального благополуччя націй до рівня, коли вони стають глобальними лідерами [9]. Це свідчить про те, що розвиток держави та економічне зростання можуть бути досягнуті різними шляхами, а не лише через демократичні політичні інститути та системи.

Пояснюється це тим, що існують різні інституційні варіанти, які сприяють соціально-економічному зростанню та розвитку держави. З економічної точки зору основне значення має те, щоб інститути забезпечували економічні принципи, які є ключовими для розвитку держави, включаючи захист прав власності, гарантії виконання контрактів і стимули для ринкової конкуренції. Тому прихильники економічної користі недемократичних режимів вважають, що інститути можуть подолати різні проблеми колективних дій, стримуючи корисливу поведінку груп, тоді як проблеми колективних дій можуть бути вирішені шляхом командного й адміністративного підходу [23, с. 262]. Окрім того, ефективне впровадження політики потребує наявності інститутів, які здатні контролювати і нейтралізувати індивідуальний тиск соціальних коаліцій, щоб держави або уряди мали більше можливостей для маневрування у процесі ухвалення політичних рішень [38]. Отже, лідери автократій можуть легше перенести тягар, що виникає внаслідок ринкових реформ, наприклад, прийняття рішень про скорочення державних видатків, на різні групи, оскільки влада автократів не залежить або ж менше залежить від рівня підтримки населення та характеризується значно більшою автономією з приводу соціальних вимог.

З теоретичного та практичного погляду виявлено, що різні інституційні форми та моделі можуть ефективно забезпечувати ці принципи, хоча й доволі по-різному. Одна з найбільш використовуваних моделей, що зустрічається на практиці, передбачає, що соціально-економічне зростання і політична модернізація відбуваються лише в умовах ефективного юридичного захисту прав приватної власності, незалежної судової системи і демократичного поділу влади. Таку концепцію найчастіше застосовують у рамках практики так званого «широкого» Вашингтонського консенсусу. У другій же моделі постійне зростання багатства націй відбувається поза прицілом або ж в умовах політичної модернізації та демократизації. Замість цього, це здійснюється як наслідок централізованого чи навіть недемократичного управління державною, приватно-державною і приватною власністю у різних комбінаціях.

Отже, для досягнення розвитку держави, особливо в соціально-економічному плані, треба, щоби різні інституційні форми і формули забезпечували принципи макроекономічної стабільності та захисту прав власності, які є необхідними для прогресу [9; 47]. Це може здійснюватися різними способами і мати різні наслідки [4], із яких: екстрактивність – через олігархічні політичні системи й інститути, коли влада зосереджена в руках економічної еліти, проте приватна власність регулюється недостатньо і монополістично; інклюзивність – через демократичні політичні системи, коли влада

децентралізована і розподілена серед політичних еліт, а приватна власність і виробничі можливості рівномірно впорядковані для загального блага. Середньостатистично доведено, що кращі показники соціально-економічного розвитку досягаються у тих суспільствах і державах, де інститути «вбудовані» та працюють як максимально інклюзивні, а не екстрактивні. Хоча автократії, навпаки, частіше не досягають успіхів, а навіть можуть призвести до економічних стагнацій і катастроф [45, с. 178].

Враховуючи це, економічні та політичні інститути можуть впливати на розвиток держави через такі чинники, як: рівень рівності чи нерівності багатства та поділу доходів населення; симетричність або асиметричність поділу влади між політичними елітами та громадянами, між найбагатшими і найбіднішими; пропорційність або непропорційність контролю за державними рішеннями у переслідуванні інтересів держав і політичної еліти [19; 45, с. 209]. У ході еволюції і в сучасний час ці чинники можуть комбінуватись і виявляться у залежності від рівня демократизації політичних й економічних інститутів. Чим більша частка громадян має право голосу та чим менш обмежувальні умови виборчого права з правової точки зору, тим справедливішим повинен бути поділ влади між різними соціальними, політичними та економічними групами. Ступінь демократизації політичних та економічних інститутів впливає на здатність політичних еліт просувати економічну політику і регулювання, які можуть приносити їм користь, але шкоду іншим суспільним групам [19]. Хоч деякі вчені ставлять під сумнів роль політичних та економічних інститутів як основного джерела соціально-економічного зростання, включаючи до свого аналізу інші чинники економічного характеру, зокрема накопичення людського капіталу, освіти, технологічний розвиток, рівень людського розвитку тощо [22].

Тим не менше, за загальним неоінституціональним методологічним узгодженням, інститути є фундаментальною причиною розвитку держави, але демократичні системи й інститути сприяють соціально-економічному зростанню ефективніше, ніж інші політичні режими. Основними аргументами в підтримку цієї ідеї про те, що інститути та міжінституційні відносини й взаємозв'язок політичного та соціально-економічного розвитку держави мають значення, є політична рівність і захист прав власності широких верств населення. Річ у тому, що демократичні інститути сприяють використанню ресурсів, включаючи освітні, наукові та технологічні, через політичну й економічну конкуренцію, доступ до інформації та сприяння суспільним благам [9]. Завдячуючи цьому, вони можуть бути більш ефективними у максимізації потенціалу суспільства. Проте треба відзначити і те, що в демократичних політичних системах може виникнути потреба у перерозподілі багатства між різними соціальними

групами, що може створити значні ризики. Таким чином, важливо збалансувати потреби різних сегментів суспільства для досягнення стійкого економічного та соціального розвитку держави.

У той же час, подібні висновки залишаються доволі неоднозначними через різноманітність підходів вчених та використання різних статистичних даних щодо впливу економічних та політичних інститутів на розвиток держави. Тому деякі дослідники вважають доцільнішим розглядати широкий спектр логістичних моделей та напрямків розвитку держави, а також аналізувати важливість та взаємозв'язки між інститутами і їхніми політичними й соціально-економічними аспектами (якщо такі взаємозв'язки існують). Зокрема, різні висновки стосовно статистичних даних та їхня неоднозначність часто зумовлені різними механізмами пошуку причинно-наслідкових зв'язків, які можуть виявлятися у різних контекстах. А це означає, що у певних аспектах розвитку держави переважають чи можуть переважати одні інститути, у той час як в інших – інші [9], оскільки вони базуються на різних ресурсах і джерелах зростання та розвитку держави [45].

В цілому, прихильники теорії економічного чи соціально-економічного визначення та детермінування розвитку держави стверджують, що інститути (в тому числі й економічні інститути) є основною причиною відмінностей в економічному/соціально-економічному і загалом державному розвитку. Інститути, будучи як формальними, так і неформальними обмеженнями, мають вплив на інвестиції у фізичний і людський капітал. Тому інституційна економіка відводить вирішальну роль інститутам (як економічним, так і політичним) в економічній діяльності й соціально-економічному розвитку держави [10; 31; 22; 50]. Інститути, як мінімум, визначають ефективне чи неефективне функціонування ринку, адже вони можуть створювати середовище, яке сприяє продуктивній діяльності, та сприяти економічному розвитку держави загалом [24; 25]. З іншого боку, навіть при розвитку інститутів держави і громадяни часто стикаються з невизначеністю політичного та соціально-економічного вибору, що безумовно ставить під сумнів раціональність такого вибору. В результаті цього соціально-економічний розвиток держави визначається не лише інститутами, а й різноманітними неінституційними і навіть неекономічними чинниками, такими як історія, культура, соціальні та політичні аспекти, хоча вони й визначають обриси інститутів [11]. Саме в такому контексті інститути, зокрема економічні, є «кумулятивним результатом минулих політичних дій» [47].

Пояснення полягає головню в тім, що виникнення економічних і соціально-економічних інститутів часто залежить від того, хто контролює політичну владу та як ця влада організована і структурована.

Відмінності у політичних інститутах і поділі політичної влади визначають відмінності в економічних або соціально-економічних інститутах та навпаки [3]. Це означає, що інститути не тільки відображають норми, звичаї і правила, спрямовані на соціальну ефективність, а й створені «з метою обслуговування інтересів тих, хто має переговірну владу для встановлення нових правил» [31]. Політичні умови визначають чи можуть визначати те, як влада ставиться до соціально-економічного розвитку держави, поліпшення економічних показників та модернізації [3]. Окрім того, іноді вдосконалення інститутів ускладнюється через страх втрати політичну владу, а не економічну вигоду [6; 7].

На противагу, з часом чи паралельно в науці виникла інша гілка досліджень, яка однозначно підкреслює перевагу політичних або ж навіть конституційних інститутів як основних чинників, що визначають параметри як політичного, так і соціально-економічного розвитку держави та її можливого економічного зростання й модернізації. У цьому контексті акцентується, що серед різноманітних політичних правил, процедур й інститутів існують є, що мають ознаки системних або своєрідних «надінститутів». Ці основні політичні інститути визначені перш за все конституційно або навіть самі функціонують як конституції і визначають всі інші політичні та неполітичні (зокрема економічні) інститути в державі (такі як правила прийняття рішень, виборчі системи, типи урядів, адміністративно-територіальний устрій, референдуми, взаємовідносини інститутів влади і форми правління тощо), а отже, і її розвиток та можливу модернізацію тощо.

Базове пояснення полягає у тому, що політичні інститути або ж навіть конституції є ключовим чинником, який визначає режим зростання економіки кожної держави, тоді як економічні інститути найбільше впливають на темпи зростання в кожному з таких режимів [20]. Це означає, що існує певна ієрархія інститутів, згідно з якою політичні інститути створюють основу для функціонування і впливають на економічні інститути та загалом економічну політику й управління державою [3]. Другими словами, політичні інститути, включно з конституціями, впливають або можуть впливати на соціально-економічний розвиток держави безпосередньо або опосередковано через вплив на економічні інститути в рамках інституційного структурування економіки [4; 17; 18; 22; 24; 27; 40].

Одними з ключових міркувань і висновків у цьому напрямку є ідеї вчених про те, що попри загальноприйняте розуміння важливості політичних інститутів, їхній вплив необхідно аналізувати детально та структурно, а не лише на основі категорії політичних режимів – демократичних або недемократичних [42]. З одного боку, емпірично доведено, що в середньому демократичні дер-

жави демонструють кращі показники економічного зростання і соціально-економічного розвитку держави. З іншого боку, демократії різняться за своїми політичними інститутами, тому останні, очевидно, впливають чи можуть впливати (або хоча би структурувати) на розвиток держави [44]. Більше того, не виключено, що деякі політичні інститути навіть недемократичних держав у певних випадках можуть бути ефективнішими і більше сприяти економічному прогресу держави.

Наведена думка доповнюється і деталізується давнім міркуванням деяких дослідників про те, що демократія може підривати економічне зростання у бідних країнах [16; 26]. Вчені стверджують, що в таких державах демократія веде до проблем з добробутом, заохочуючи негайне споживання за рахунок інвестицій, що обмежує економічний розвиток держави. Виходом з цієї ситуації історично вважалося придушення профспілок і робітничих партій задля кращого захисту приватної власності й свободи інвестування підприємців [32], але це суперечить демократичним принципам на сучасному етапі розвитку. На противагу, деякі чи більшість недемократичних режимів доволі часто вдаються до таких заходів, виглядаючи економічно ефективнішими за «бідні» демократії [39]. Але будь-які автократії все-ж є джерелами неефективності через невідповідну пропозицію діяльності уряду [11; 37]. Відповідно, різні політичні режими демонструють різну економічну ефективність чи неефективність, однак інституційні чинники, що пояснюють це, перехреснюються [1; 45]. Тож універсальної формули нема, бо ефективність залежить від конкретних інститутів та умов в кожній державі.

Ця думка підкреслює, що для аналізу зв'язку між політичною сферою та розвитком держави більш інформативним є розгляд конкретних політичних інститутів, а не загальніших категорій політичних режимів. Саме специфічні політичні інститути в різних режимах, а не самі політичні режими, зумовлюють економічні інститути та соціально-економічний поступ держави [18]. Ключову роль відіграє ефективність стримувань і протипаг урядів або центральної влади, що відрізняється від держави до держави, від режиму до режиму і залежить від впливу різних політичних інститутів на розвиток держави [32; 33; 35]. Вплив політичних інститутів на розвиток є різновекторним та визначається багатьма інституційними чинниками, зокрема: урбанізацією і децентралізацією влади [15], виборчими системами та відносинами між гілками влади [43], обмеженням урядуванням, незалежністю судів, якістю самих політичних інститутів [27]. Отже, для кращого розуміння зв'язків між політикою та розвитком держави необхідно аналізувати конкретні політичні інститути, а не лише політичні режими як такі.

Саме тому при виборі й аналізі політичних інститутів варто враховувати умови, параметри і наслідки цього вибору через призму так званої конституційної чи інституційної інженерії. Йдеться про моделювання того, як різні політичні інститути та процеси взаємодіють між собою і які можуть бути їхні політичні й соціально-економічні наслідки для розвитку держави. Це має відобразитися у відповідному законодавстві, зокрема конституційному [28]. Ключовим питанням є вибір оптимальної конституції, виходячи з раціональної оцінки того, які наслідки для економічної політики та соціально-економічного поступу держави матимуть ті чи інші конституційні норми та політичні інститути [41; 43; 46]. Втім, на остаточний вибір конституції та інституційного дизайну впливають й деякі інші чинники: історичний досвід держави [5], порівняння з іншими державами [8], інтереси політичних еліт тощо. Відповідно, конституційна чи інституційна інженерія має на меті ретельне моделювання взаємодії політичних інститутів та їхніх наслідків для розвитку держави із метою вибору найоптимальнішого варіанту організації державного устрою і закріплення його в законодавчих актах.

Ось чому питання інституційного, передусім конституційного, дизайну є центральною проблемою суспільного вибору і державного розвитку, пов'язаною з конституційною інженерією та конституційною політичною економією [12; 14]. При цьому, важливо, щоб такий суспільний вибір був одночасно політичним (вибором еліт) та громадянським (вибором громадян), тобто колективним [30]. На практиці це виявляється у визначенні, які саме конституційні правила та чому обрані в певній державі [48]. Адже різні конституції та їхні норми можуть мати неоднаковий стимулюючий вплив на створення суспільних благ і соціально-економічні показники розвитку держави [21]. Так, одні науковці стверджують, що успішні конституції повинні знижувати політичні ризики [34; с. 26–27]. Інші вважають, що «хороші» конституції сприяють консенсусу щодо економічних рішень і реформ [49]. Врешті, ще інші наполягають, що «міцні» конституції забезпечують стабільність нормативної системи, тому полегшуючи політику, економіку і розвиток держави [13, с. 6].

Висновки. У дослідженні всебічно розглянуто проблему взаємозв'язків між інститутами, їхніми політичними та соціально-економічними аспектами і виявами й розвитком держави. Показано, що інститути (формальні і неформальні норми та правила) відіграють фундаментальну роль у визначенні політичного, економічного і соціального розвитку держави через їхній вплив на власність, інвестиції, економічну політику, політичну владу тощо. При цьому, виявлено дві основні парадигми взаємозв'язку інститутів та розвитку держави: економічну детермінанту (економічні інститути як первинні) та політичну

детермінанту (політичні інститути як визначальні для економічних інститутів і державного розвитку). Зафіксовано, що демократичні політичні інститути загалом сприяють кращому соціально-економічному розвитку порівняно з недемократичними, але успіх держави залежить не стільки від типу політичного режиму, скільки від специфічних інституційних механізмів – виборчих систем, стримувань і протипоказів, якості урядування, конституцій тощо. З'ясовано, що конституційний вибір політичних інститутів (конституційна чи інституційна інженерія) є ключовим для забезпечення сприятливих умов соціально-економічного розвитку. Адже оптимальні інститути повинні знижувати ризики, сприяти стабільності та консенсусу, а відтак і розвитку держави. Водночас при виборі інститутів варто враховувати специфічний історичний, культурний і соціально-політичний контекст кожної держави. Відповідно, загалом дослідження виявило складну єдність та взаємодію політичних й економічних інститутів у визначенні успіху розвитку держави. Крім того, в статті зафіксовано, що питання пріоритетності політичних чи економічних інститутів досі залишається відкритим. Однак це не суперечить логіці, що вибір відповідних інституційних механізмів є критично важливим задля ретельного інституційного моделювання, сприяння розвитку держави й досягнення позитивних результатів у цьому напрямі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Acemoglu D. Introduction to Modern Economic Growth. Princeton University Press, 2008. 1008 p.
2. Acemoglu D. The Crisis of 2008: Structural Lessons for and from Economics. *Policy Insight*. 2009. No. 28. 13 p.
3. Acemoglu D., Johnson S., Robinson J. Institutions as the Fundamental Cause of Long-Run Growth // Aghion P., Durlauf S. *Handbook of Economic Growth*. North-Holland, 2005. P. 385–472.
4. Acemoglu D., Johnson S., Robinson J. Reversal of Fortune: Geography and Institutions in the Making of the Modern World Income Distribution. *Quarterly Journal of Economics*. 2002. Vol. 117. No. 4. P. 1231–1294.
5. Acemoglu D., Johnson S., Robinson J. The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation. *American Economic Review*. 2001. Vol. 91. No. 5. P. 1369–1401.
6. Acemoglu D., Robinson J. Economic Backwardness in Political Perspective. *American Political Science Review*. 2006. Vol. 100. No. 1. P. 115–131.
7. Acemoglu D., Robinson J. *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*. Cambridge University Press, 2006. 416 p.
8. Acemoglu D., Robinson J. Paths of Economic and Political Development // Weingast B., Wittman D. *The Oxford Handbook of Political Economy*. Oxford University Press, 2006. P. 673–692.
9. Albertos J. F., Manzano D. Political Institutions and Economic Development // Albertos J. F., Manzano D. *Democracy, Institutions and Economic Policy*. Alianza Editorial Sa, 2010.

10. Aron J. Growth and Institutions: A Review of the Evidence. *The World Bank Research Observer*. 2000. Vol. 15. No. 1. P. 99–135.
11. Barro R. Democracy and Growth. *Journal of Economic Growth*. 1996. Vol. 1. No. 1. P. 1–27.
12. Brennan G., Buchanan J. The Reason of Rules: Constitutional Political Economy. Cambridge University Press, 1985. 153 p.
13. Buchanan J. How can Constitutions be Designed so that Politicians who Seek to Serve «Public Interest» can Survive and Prosper?. *Constitutional Political Economy*. 1993. Vol. 4. No. 1. P. 1–6.
14. Buchanan J. The Domain of Constitutional Economics. *Constitutional Political Economy*. 1990. Vol. 1. No. 1. P. 1–18.
15. De Long B., Shleifer A. Princes and Merchants: City Growth before the Industrial Revolution. *Journal of Law and Economics*. 1993. Vol. 36. No. 2. P. 671–702.
16. De Schweintz K. Industrialization, Labor, Control, and Democracy. *Economic Development and Cultural Change*. 1959. Vol. 7. No. 4. P. 385–404.
17. Dollar D., Kraay A. Institutions, Trade, and Growth. *Journal of Monetary Economics*. 2003. Vol. 50. No. 1. P. 133–162.
18. Eicher T., Leukert A. Institutions and Economic Performance: Endogeneity and Parameter Heterogeneity. *Journal of Money, Credit and Banking*. 2009. Vol. 41. No. 1. P. 197–219.
19. Engerman S., Sokoloff K. Factor Endowments, Inequality, and Paths of Development Among New World Economies. *Economia*. 2002. Vol. 3. No. 1. P. 41–109.
20. Flacheire E., Garcia-Penalosa C. Political versus Economic Institutions in the Growth Process. *Journal of Comparative Economics*. 2014. Vol. 42. No. 1. P. 212–229.
21. Ginsburg T. Public Choice and Constitutional Design. *John M. Olin Program in Law and Economics Working Paper*. 2009. No. 451. 38 p.
22. Glaeser E., LaPorta R., Lopes-de-Silanes F., Shleifer A. Do Institutions Cause Growth?. *Journal of Economic Growth*. 2004. Vol. 9. No. 3. P. 271–303.
23. Haggard S. Pathways from the Periphery. The Politics of Growth in the Newly Industrializing Countries. Cornell University Press, 1990. 276 p.
24. Hall R., Jones C. Why Do Some Countries Produce so Much More Output per Worker than Others?. *The Quarterly Journal of Economics*. 1999. Vol. 114. No. 1. P. 83–116.
25. Horwitz S., Boettke P. The Limits of Economic Expertise: Prophets, Engineers, and the State in the History of Development Economics. *History of Political Economy*. 2005. Vol. 37. No. 1. P. 10–39.
26. Huntington S., Dominguez J. Political Development // Greenstein F., Polsby N. *Macropolitical Theory*. Addison-Wesley, 1975. P. 1–114.
27. Knack S., Keefer P. Institutions and Economic Performance: Cross-Country Tests Using Alternative Institutional Measures. *Economics and Politics*. 1995. Vol. 7. No. 3. P. 207–227.
28. Knutsen C. *The economic growth effect of constitutions revisited*. Prepared for Presentation for Political Economics Reading Group. 2009. No. 20/4. 39 p.
29. MacCulloch R. How Political Systems and Social Welfare Policies Affect Well-Being: A Literature Review. *Motu Working Paper*. 2017. No. 17–14.
30. Mueller D. Public Choice in Perspective // Mueller D. *Perspectives on Public Choice: A Handbook*. New York: Cambridge University Press, 1997. P. 1–20.
31. North D. Economic Performance Through Time. *American Economic Review*. 1994. Vol. 84. No. 3. P. 359–368.
32. North D. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. 152 p.
33. North D. Structure and Change in Economic History. New York: W. W. Norton & Co., 1981. 228 p.
34. North D., Summerhill W., Weingast B. Order, Disorder and Economic Change: Latin America versus North America // Bueno de Mesquita B., Root H. *Governing for Prosperity*. New Haven: Yale University Press, 2000. P. 17–58.
35. North D., Thomas R. The Rise of the Western World: A New Economic History. Cambridge: Cambridge University Press, 1973. 170 p.
36. North D., Weingast B. Constitutions and Commitment: Evolution of Institutions Governing Public Choice in Seventeenth-Century England. *Journal of Economic History*. 1989. Vol. 49. No. 4. P. 803–832.
37. Olson M. Dictatorship, Democracy and Development. *American Political Science Review*. 1993. Vol. 87. No. 3. P. 567–576.
38. Olson M. The Rise and Decline of Nations: Economic Growth, Stagflation, and Social Rigidities. New Haven: Yale University Press, 1982. 273 p.
39. Pereira C., Teles V. Are Political Institutions Substitutes for Democracy? A Political Economy Analysis of Economic Growth. *Brazilian Review of Econometrics*. 2013. Vol. 33. No. 1.
40. Persson T. Consequences of Constitutions. *Journal of the European Economic Association*. 2004. Vol. 2. No. 2–3. P. 139–161.
41. Persson T., Tabellini G. Constitutions and Economic Policy. *The Journal of Economic Perspectives*. 2004. Vol. 18. No. 1. P. 75–98.
42. Persson T., Tabellini G. Democracy and Development: The Devil in the Details. *American Economic Review*. 2006. Vol. 96. No. 2. P. 319–324.
43. Persson T., Tabellini G. The Economic Effects of Constitutions. Cambridge: MIT Press, 2003. 306 p.
44. Persson T., Tabellini G. The Growth Effects of Democracy: Is it Heterogeneous and how Can it be Estimated? // Helpman E. *Institutions and Economic Performance*. Harvard University Press, 2008. P. 544–584.
45. Przeworski A., Alvarez M., Cheibub J. A., Limongi F. Democracy and Development: Political Institutions and Well-Being in the World, 1950–1990. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. 321 p.
46. Rodrik D. Policy Uncertainty and Private Investment in Developing Countries. *Journal of Development Economics*. 1991. Vol. 36. No. 2. P. 229–242.
47. Rodrik D., Subramanian A., Trebbi F. Institutions Rule: The Primacy of Institutions over Geography and Integration in Economic Development. *Journal of Economic Growth*. 2004. Vol. 9. P. 131–165.
48. Rowley C. Introduction: The Relevance of Public Choice for Constitutional Political Economy. *Public Choice*. 1997. Vol. 90. No. 1–4. P. 1–10.

49. Sunstein C. *Designing Democracy: What Constitutions Do*. New York: Oxford University Press, 2001. 280 p.

50. Vitola A., Senfelde M. *The Role of Institutions in Economic Performance*. *Teorija IR Praktika / Business*. 2015. Vol. 16. No. 3. P. 271–279.

REFERENCES:

1. Acemoglu, D. (2008). *Introduction to Modern Economic Growth*. Princeton University Press.

2. Acemoglu, D. (2009). *The Crisis of 2008: Structural Lessons for and from Economics*. *Policy Insight*, 28, 1–13.

3. Acemoglu, D., Johnson, S., & Robinson, J. (2001). *The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation*. *American Economic Review*, 91(5), 1369–1401.

4. Acemoglu, D., Johnson, S., & Robinson, J. (2002). *Reversal of Fortune: Geography and Institutions in the Making of the Modern World Income Distribution*. *Quarterly Journal of Economics*, 117(4), 1231–1294.

5. Acemoglu, D., Johnson, S., & Robinson, J. (2005). *Institutions as the Fundamental Cause of Long-Run Growth*. In P. Aghion & S. Durlauf (Eds.), *Handbook of Economic Growth* (pp. 385–472). North-Holland.

6. Acemoglu, D., & Robinson, J. (2006a). *Economic Backwardness in Political Perspective*. *American Political Science Review*, 100(1), 115–131.

7. Acemoglu, D., & Robinson, J. (2006b). *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*. Cambridge University Press.

8. Acemoglu, D., & Robinson, J. (2006c). *Paths of Economic and Political Development*. In B. Weingast & D. Wittman (Eds.), *The Oxford Handbook of Political Economy* (pp. 673–692). Oxford University Press.

9. Albertos, J. F., & Manzano, D. (2010). *Political Institutions and Economic Development*. In J. F. Albertos & D. Manzano (Eds.), *Democracy, Institutions and Economic Policy*. Alianza Editorial Sa.

10. Aron, J. (2000). *Growth and Institutions: A Review of the Evidence*. *The World Bank Research Observer*, 15(1), 99–135.

11. Barro, R. (1996). *Democracy and Growth*. *Journal of Economic Growth*, 1(1), 1–27.

12. Brennan, G., & Buchanan, J. (1985). *The Reason of Rules: Constitutional Political Economy*. Cambridge University Press.

13. Buchanan, J. (1990). *The Domain of Constitutional Economics*. *Constitutional Political Economy*, 1(1), 1–18.

14. Buchanan, J. (1993). *How can Constitutions be Designed so that Politicians who Seek to Serve «Public Interest» can Survive and Prosper?*. *Constitutional Political Economy*, 4(1), 1–6.

15. De Long, B., & Shleifer, A. (1993). *Princes and Merchants: City Growth before the Industrial Revolution*. *Journal of Law and Economics*, 36(2), 671–702.

16. De Schweintz, K. (1959). *Industrialization, Labor, Control, and Democracy*. *Economic Development and Cultural Change*, 7(4), 385–404.

17. Dollar, D., & Kraay, A. (2003). *Institutions, Trade, and Growth*. *Journal of Monetary Economics*, 50(1), 133–162.

18. Eicher, T., & Leukert, A. (2009). *Institutions and Economic Performance: Endogeneity and Parameter*

Heterogeneity. *Journal of Money, Credit and Banking*, 41(1), 197–219.

19. Engerman, S., & Sokoloff, K. (2002). *Factor Endowments, Inequality, and Paths of Development Among New World Economies*. *Economia*, 3(1), 41–109.

20. Flachaire, E., & Garcia-Penalosa, C. (2014). *Political versus Economic Institutions in the Growth Process*. *Journal of Comparative Economics*, 42(1), 212–229.

21. Ginsburg, T. (2009). *Public Choice and Constitutional Design*. John M. Olin Program in Law and Economics Working Paper, 451, 38 p.

22. Glaeser, E., LaPorta, R., Lopes-de-Silanes, F., & Shleifer, A. (2004). *Do Institutions Cause Growth?*. *Journal of Economic Growth*, 9(3), 271–303.

23. Haggard, S. (1990). *Pathways from the Periphery. The Politics of Growth in the Newly Industrializing Countries*. Cornell University Press.

24. Hall, R., & Jones, C. (1999). *Why Do Some Countries Produce so Much More Output per Worker than Others?*. *The Quarterly Journal of Economics*, 114(1), 83–116.

25. Horwitz, S., & Boettke, P. (2005). *The Limits of Economic Expertise: Prophets, Engineers, and the State in the History of Development Economics*. *History of Political Economy*, 37(1), 10–39.

26. Huntington, S., & Dominguez, J. (1975). *Political Development*. In F. Greenstein & N. Polsby (Eds.), *Macropolitical Theory* (pp. 1–114). Addison-Wesley.

27. Knack, S., & Keefer, P. (1995). *Institutions and Economic Performance: Cross-Country Tests Using Alternative Institutional Measures*. *Economics and Politics*, 7(3), 207–227.

28. Knutsen, C. (2009). *The economic growth effect of constitutions revisited*. Prepared for Presentation for Political Economics Reading Group, 20/4, 39 p.

29. MacCulloch, R. (2017). *How Political Systems and Social Welfare Policies Affect Well-Being: A Literature Review*. Motu Working Paper, 17–14.

30. Mueller, D. (1997). *Public Choice in Perspective*. In D. Mueller (Ed.), *Perspectives on Public Choice: A Handbook* (pp. 1–20). New York: Cambridge University Press.

31. North, D. (1981). *Structure and Change in Economic History*. New York: W. W. Norton & Co.

32. North, D. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.

33. North, D. (1994). *Economic Performance Through Time*. *American Economic Review*, 84(3), 359–368.

34. North, D., Summerhill, W., & Weingast, B. (2000). *Order, Disorder and Economic Change: Latin America versus North America*. In B. Bueno de Mesquita & H. Root (Eds.), *Governing for Prosperity* (pp. 17–58). New Haven: Yale University Press.

35. North, D., & Thomas, R. (1973). *The Rise of the Western World: A New Economic History*. Cambridge: Cambridge University Press.

36. North, D., & Weingast, B. (1989). *Constitutions and Commitment: Evolution of Institutions Governing Public Choice in Seventeenth-Century England*. *Journal of Economic History*, 49(4), 803–832.

37. Olson, M. (1982). *The Rise and Decline of Nations: Economic Growth, Stagflation, and Social Rigidities*. New Haven: Yale University Press.

38. Olson, M. (1993). Dictatorship, Democracy and Development. *American Political Science Review*, 87(3), 567–576.
39. Pereira, C., & Teles, V. (2013). Are Political Institutions Substitutes for Democracy? A Political Economy Analysis of Economic Growth. *Brazilian Review of Econometrics*, 33(1).
40. Persson, T. (2004). Consequences of Constitutions. *Journal of the European Economic Association*, 2(2–3), 139–161.
41. Persson, T., & Tabellini, G. (2003). *The Economic Effects of Constitutions*. Cambridge: MIT Press.
42. Persson, T., & Tabellini, G. (2004). Constitutions and Economic Policy. *The Journal of Economic Perspectives*, 18(1), 75–98.
43. Persson, T., & Tabellini, G. (2006). Democracy and Development: The Devil in the Details. *American Economic Review*, 96(2), 319–324.
44. Persson, T., & Tabellini, G. (2008). The Growth Effects of Democracy: Is it Heterogeneous and How Can it be Estimated? In E. Helpman (Ed.), *Institutions and Economic Performance* (pp. 544–584). Harvard University Press.
45. Przeworski, A., Alvarez, M., Cheibub, J. A., & Limongi, F. (2000). *Democracy and Development: Political Institutions and Well-Being in the World, 1950–1990*. Cambridge: Cambridge University Press.
46. Rodrik, D. (1991). Policy Uncertainty and Private Investment in Developing Countries. *Journal of Development Economics*, 36(2), 229–242.
47. Rodrik, D., Subramanian, A., & Trebbi, F. (2004). Institutions Rule: The Primacy of Institutions over Geography and Integration in Economic Development. *Journal of Economic Growth*, 9, 131–165.
48. Rowley, C. (1997). Introduction: The Relevance of Public Choice for Constitutional Political Economy. *Public Choice*, 90(1–4), 1–10.
49. Sunstein, C. (2001). *Designing Democracy: What Constitutions Do*. New York: Oxford University Press.
50. Vitola, A., & Senfelde, M. (2015). The Role of Institutions in Economic Performance. *Teorija IR Praktika / Business*, 16(3), 271–279.

Institutions and their political and socio-economic significance for the development of a state

Sadovyi Yurii Volodymyrovych

Postgraduate Student at the Department
of Political Science
Ivan Franko National University of Lviv
Universytetska str., 1, Lviv, Ukraine
ORCID: 0009-0001-6250-9561

The relationship between institutions and the development of a state is one of the central themes in political science, economics, and political economy. Understanding the impact of political and economic institutions on the socio-economic progress of a state is crucial for formulating effective state policies and selecting optimal institutional development models. To achieve this goal, the article aims to investigate the role of political and economic institutions in state development, determining and comparing their relative importance or even primacy, and considering approaches to institutional modeling to ensure sustainable socio-economic growth and development of a state. The study utilizes a new institutional approach, which views institutions as a key factor in state development. The methods of theoretical analysis, comparison of empirical data, as well as elements of constitutional engineering and political economy are applied to model the impact of institutions. The research reveals a close relationship between institutions and state development, particularly in the economic sphere. The discussion regarding the priority of economic or political institutions is also analyzed. It is demonstrated that both democratic and non-democratic political regimes can achieve success provided they adhere to certain economic principles. Additionally, the importance of specific political and economic institutions, rather than just the type of political regime, is emphasized. The concept of constitutional engineering for modeling optimal institutional design and state development is also explored. It is argued that while the question of the priority of economic or political institutions remains open, their close relationship and impact on state development are evident. Thorough institutional modeling, considering historical experience, comparisons with other countries, and the interests of elites and citizens, is necessary to promote sustainable political and socio-economic progress in a state.

Key words: state, state development, politics, economy, institution, economic institution, political institution, constitution.